

İLƏHƏ MİRZƏLİYEVƏ
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
ilahemirzaliev@hotmail.com

“KİTABI-DƏDƏ QORQUD” DASTANINDA ÖZƏL MƏTNQURUCU İŞARƏLƏRİN İŞLƏNMƏSİ MƏQAMLARI

Açar sözlər: mətnqurucu işarələr, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı, mürəkkəb sintaktik bütövlər, arxaik sözlər

Ключевые слова: текстообразующие знаки, « Китаби деде Коркуд», сложные синтаксические тексты, архаичные слова.

Key words: text-formed signs, "The Book of Dede Korkut", complex syntactic texts, archaic words.

Hər bir dilə məxsus bədii mətnlər həmin dilin öyrənilməsində böyük əhəmiyyət daşıyır. Bunun əsas səbəbi də bədii mətnin dilin bütün zənginliklərini özündə əks etdirməsidir.

Filologiyada bədii mətnlərin öyrənilməsinə müxtəlif yanaşmalar vardır və aparılan tədqiqatlarda mətnlərin müxtəlif cəhətləri: ümumi və xüsusi özəllikləri öyrənilir. Bədii mətnlərin ümumi xüsusiyyətləri onların mətnlərarası (intertekstual) kontekstə və ya daha böyük mətndə (metatekstə) digər bir mətnə münasibətdə öyrənilməsi ilə bağlı müəyyənləşir. Bu zaman kontekst mətnə, mətn də parçalanaraq kontekstə çevrilir. Mətnin öyrənilməsinə diqqət mərkəzində duran digər bir məsələ isə onun özünəməxsus özəllikləridir. Bunlar mətndə məna ötürülməsi və yeni fikir və ya fikirlərin ifadə edilməsidir (Musaoğlu 2011, s.35).

Müasir dilçilikdə mətnin öyrənilməsinə olan diqqətin artmasının səbəblərindən biri dilçiliyin funksional istiqamətinin, yəni dilin danışanın fəaliyyəti ilə bağlı xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinin güclənməsidir. Bu istiqamətdə dilin psixoloji, sosioloji, pragmatik və koqnitiv cəhətləri diqqət mərkəzində durur. Bu istiqamətdə nitq aktının öyrənilməsi mühümdür və bu da mətnlər formasında həyata keçirilir. Bədii mətnlərin öyrənilməsində özəl mətnqurucu işarələrin rolu böyükdür. Bəzən yazıçı demək istədiyi fikri gizlədir, tam açıqlamır, bəzən də sətraltı işarələrlə oxucuya çatdırmaq istəyir. Özəl mətnqurucu işarələr barədə M. Musaoğlu yazır: “Bədii mətnlərin başlıqları, ayrı-ayrı cümlələr, nominativ adlandırılmalı sözlər, frazeoloji ifadələr, mürəkkəb sintaktik bütövlər, anaqrammalar, qısaldılmış nominativ adlandırmalar, arxaik kəlimələr özəl mətnqurucu işarələr olaraq işlədilir. Etnik, folklorik, etnoqrafik, demoqrafik, demonoloji və mifoloji mahiyyətli kult-simgələr, müxtəlif fabulalar, paralel süjet xətləri, presuppozisiyalar və ya öncə görmələr, hissi baş vermələr də bədii mətnin özəl mətnqurucu işarələri

olaraq özünü göstərir” (Musaoğlu). Göstərilən işarələrin istifadəsi və tətbiqi ədəbiyyatın inkişaf mərhələlərində müxtəlif səviyyələrdə və tərzdə həyata keçmiş və keçməkdədir. Burada əsas çıxış nöqtəsi yazıcının özünün təxəyyülü, düşüncə və yanaşma tərzini, bundan başqa əsərin yazıldığı dövrdə dilin və ədəbiyyatın inkişafıdır. Özəl mətnqurucu işarələrin öyrənilməsi üçün folklorik səciyyəli mətnlərin dilini araşdırmaq məqsədəuyğun olar. Belə mətnlər diaxronik olub, qədim dövrlərdən bu günə qədər dildən dilə, nəsildən nəslə keçərək dövrümüzə qədər gəlib çatmış, özündə həm yarandığı dövrün xüsusiyyətlərini, həm də sonrakı improvizasiyaların izlərini qoruyub saxlamışdır. Dilimizin ən qədim yazılı qaynaqlarından olan **“Kitabi-Dədə Qorqud”**un öyrənilməsi türkoloji dilçilik üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu yazılı abidənin mətnini özəl mətnqurucu işarələr baxımından nəzərdən keçirdikdə aşağıdakı cəhətlərlə qarşılaşırıq.

1. Başlıqlar. Dastanda hər bir boya ayrı-ayrılıqda başlıqların seçilməsi diqqəti cəlb edir. İlk növbədə onu qeyd etmək lazımdır ki, Drezden və Vatikan nüsxələrində boyların adları bir-birindən fərqlənir:

– “Dirşə xan oğlu Buğacın boyunu bəyan edər, xanım hey” (Drezden n.) – “Hekayəti-xan oğlu Buğac xan” (Vatikan n.);

– “Baybörə oğlu Bamsı Beyrəyin boyunu bəyan edər, xanım hey” (Drezden n.) – “Hekayəti-Bamsı Bəryek Boz atlu” (Vatikan n.);

– “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boyu bəyan edər, xanım hey” (Drezden n.) – “Hekayət Salur Qazanın evi yağmalandıdır” (Vatikan n.);

– “Qazan bəyin oğlu Uruz bəyin dustaq olduğu boyu bəyan edər, xanım hey” (Drezden n.) – “Hekayəti-Qazan bəgün oğlu Uruz xan dutsaq olduğudur” (Vatikan n.);

– “Qazılıq qoca oğlu Yegnəgin boyunu bəyan edər, xanım hey” (Drezden n.) – “Hekayəti-Qazılıq qoca oğlu Yegənək bəg” (Vatikan n.);

– “Daş Oğuzun İç Oğuz asi olub Beyrək öldüyü boyu bəyan edər, xanım hey” (Drezden n.) – “Hekayəti-Taş Oğuz İç Oğuz asi olub Bəryek vəfatı” (Vatikan n.).

Drezden nüsxəsindəki hər bir boyun başlığı da onun məzmununa uyğun şəkildə seçilmişdir. Buradakı boyların başlıqlarını iki qrupa ayırmaq olar:

1) Yalnız boyun əsas qəhrəmanının adını əks etdirən başlıqlar;

2) Həm qəhrəmanının adını, həm də boyda baş verən hadisəni əks etdirən başlıqlar.

Birinci qrupa aid olan başlıqlar bunlardır: “Dirşə xan oğlu Buğac xan boyunu bəyan edər, xanım hey”, “Qam bərənin oğlu Bamsı Beyrək boyunu bəyan edər, xanım hey”, “Duxa qoca oğlu Dəli Domrul boyunu bəyan edər, xanım hey”, “Qanlı qoca oğlu Qanturalı boyunu bəyan edər, xanım hey”, “Qazılıq qoca oğlu Yegnək boyunu bəyan edər, xanım hey”, “Bəkil oğlu

Əmranın boyunu bəyan edər”, “Uşun qoca oğlu Səgrək boyunu bəyan edər”. Bu qrupa aid olan başlıqlarda qəhrəmanın adı və boydakı hadisələrin qəhrəmanla bağlılığı vurğulanır. İkinci qrupa daxil ola başlıqlara isə bunları aid etmək olar: “Salur Qazanın evi yağmalandığı boyı bəyan edər”, “Qazan bəg oğlu Uruz bəgin tutsaq olduğu boyı bəyan edər, xanım hey”, “Basat Dəpəgözi öldürdüğü boyı bəyan edər, xanım hey”, “Salur Qazan tutsaq olub oğlu Uruz çıqardığı boyı bəyan edər”, “İç Oğuz Taş Oğuz asi olub Beyrək öldüğü boyı bəyan edər”. Bu tipli başlıqlarda isə boyda baş verəcək hadisə vurğulanır. Maraqlıdır ki, hadisələrin vurğulandığı başlıqlar, əsasən, Salur Qazanla bağlı boylara aiddir. Bunu da onunla izah etmək olar ki, Salur Qazanın əsas qəhrəman olduğu boyların sayı çoxdur və onları bir-birindən fərqləndirmək üçün başlıqda boyda baş verəcək hadisəni ifadə etmək zərurəti meydana çıxmışdır. Bu üsulla adlandırılmış digər bir boy isə “Basat Dəpəgözi öldürdüğü boyı bəyan edər, xanım hey” başlığı ilə verilmiş boydur ki, burada da əsas obraz yalnız Basat deyil, həm də Təpəgözdür, ona görə də başlıqda hər ikisinin adı verilmişdir, yəni boyun yalnız Basat haqqında olması yox, məhz onun Təpəgözü öldürməsi hadisəsi vurğulanmışdır.

2. Arxaik sözlər. Keçmiş dövrlərə aid bir yazılı abidə kimi “Kitabi-Dədə Qorqud”un dilində müasir dövr üçün arxaikləşmiş xeyli miqdarda sözə təsadüf olunur. Bunların bir qismi müəyyən leksik vahidin arxaikləşməsi və yenisi ilə əvəz olunması ilə, digər bir qismi isə arxaik leksik vahidlə ifadə olunmuş mənanın sonrakı dövrlər üçün işləkliyini itirməsi ilə səciyyəlidir. Məsələn, *suç* “günah”, *xatun* “xanım” (əsasən, bəylərin xanımları barədə işlənmişdir), *imrəncə* “sevimli”, *inağ* “yaxın, etibarlı adam”, *göndər* “nizə”, *qondurmaq* “yerləşdirmək” sözünü semantik arxaizm kimi göstərmək olar: Bayındır xanın yigitləri Dirsə xanı qarşuladılar, götürüb qara otağa qondurdular (Dədə Qorqud, 34). *Yaxni* “qovurma” sözü “Kitabi-Dədə Qorqud”da baş verən hadisələrin aid olduğu dövrlərdə oğuzların bişirdiyi yemək növü olmuşdur. “Kitabi-Dədə Qorqud”da müasir dövrümüz üçün arxaikləşmiş sözlərin çoxluğunun səbəbi onun dövrümüzdə yazılı şəkildə gəlib çatması olmuşdur. Beləcə, o da bütün yazılı abidələr kimi yazıya alındığı dövrün dil xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışdır.

3. Cümlələr. “Kitabi-Dədə Qorqud”da dastan dili üçün xarakterik olan cümlə quruluşlarına rast gəlinir. Məsələn, Çağırıb xatunına soylar, görəlim, xanım, nə soylar. Bu da onun yalnız yazılı abidə kimi yox, yazıya alınmış folklor nümunəsi kimi öyrənilməsinin zəruriliyini göstərir. “Kitabi-Dədə Qorqud”da döyüşlərin təsviri zamanı təkrarlanan bir cümlə də diqqəti cəlb edir: Ol gün bir qiyamət savaş oldu, meydan dolu baş oldu. Bu cümlə də şifahi nəqlətmə ənənəsinin izlərini özündə saxlayır. Döyüş zamanı oğuzların düşməni öldürməsi isə dastanın bir çox boylarında belə təsvir olunur: ...atdan yerə saldı, gəfillücə qara başın alub kəsdi, alca qanın yer yüzinə dökdi.

4. Mürəkkəb sintaktik bütövlər.

Yazılı abidədə mürəkkəb sintaktik bütövlərin təkrarlanmasına təsadüf olunur. Məsələn, “Dirsə xan oğlu Buğac xan boyu”nda belə bir soylama var:

Salqum-salqum taş yelləri əsdigində,

Saqallu boz ac turğay sayradıqda,

Saqalı uzun tat əri bağladıqda,

Bədəvi atlar issini görüb oğradıqda,

Aqlı, qaralı seçən çağda,

Köksi gözəl qaya tağlara gün dəgəndə,

Bəg yigitlər, cılasınlar bir-birinə qoyulan çağda (Dədə Qorqud, s.34).

Bu soylama həm Dirsə xan Bayındır xanın məclisinə gəldikdə, həm də qırx nökrin Buğaca şər atmasından sonra Dirsə xanın oğlu ilə ova çıxmağa qərar verməsi zamanı təqdim edilir.

Bəzi hallarda bütöv abidə boyu işlənən sintaktik bütövlərdə müəyyən oxşarlıq və ya paralellik müşahidə olunur.

“Kitabi-Dədə Qorqud”dakı sintaktik bütövlər üçün səciyyəvi olan başqa bir cəhət də burada sintaktik paralelizmin güclü olmasıdır:

Evdən çıxub yürüyəndə səlvi boylum!

Topuğında sarmaşanda qara saçlum!

Qurulu yaya bənzər çatma qaşlum!

Güz almasına bənzər al yanaqlum!

Yaxud

Ac görsəñ, toyurğul! Yalıncıq görsəñ, tonatğul!

Yaxud

Qarlı qara dağların yığılmasun,

Kölgəlicə qaba ağacıñ kəsilməsün!

5. Atalar sözləri. “Kitabi-Dədə Qorqud”da atalar sözləri xüsusi rola malikdir. Belə ki, abidə məhz Dədə Qorqudun dilindən deyilmiş atalar sözləri ilə başlayır. Müqəddimədə verilmiş atalar sözlərinə aşağıdakıları misal göstərmək olar:

Allah-allah diməyincə işlər oñmaz “Allah-allah deməyincə işlər düzəlməz”. Qadir tənri verməyincə ər bayımaz “Qadir tanrı verməyincə kişi varlanmaz”. Əzəldən yazılmasa, qul başına qəza gəlməz. Əcəl vədə irməyincə kimsə ölməz “Əcəlin vaxtı çatmasa, kimsə ölməz”. Təkəbbürlük eyləyəni tənri sevməz. Köñlin yuca tutan ərdə dövlət olmaz. Yapa-yapa qarlar yağsa, yaza qalmaz. Ər, malına qıymayınca adı çıxmaz. Yalan söz bu dünyada olinca, olmasa, yeg.

Boylarda da müxtəlif atalar sözləri işlənmişdir. Bunlar boyun ümumi məzmunu, yaxud müəyyən hadisə ilə bağlı olaraq verilmişdir. Məsələn,

At ayağı külüg, ozan dili çevüük olur. Sırf dastan quruluşu ilə bağlı olan bu atalar sözü də abidədə çox geniş işlənmişdir.

Ana haqqı, Tanrı haqqı. bu atalar sözü dastanda ən geniş işlənən atalar sözlərindəndir. Abidədə buna oxşar başqa bir atalar sözünün işlənməsi də diqqəti cəlb edir: *Qoşşu haqqı, Tanrı haqqı.*

Bamsı Beyrəyin boyunda belə bir atalar sözü verilir: *Aslan enigi yine aslandır.* Bu atalar sözü Beyrəyin qəhrəmanlığını onun atası ilə bağlamaq üçün istifadə edilmişdir.

At işlər, ər ögünür. Bu atalar sözü müasir dövrdə “Alət işlər, əl öyünər” şəklində işlənməkdədir.

Padşahlar Tanrının kölgəsidir. Bu atalar sözündə oğuz dövlətçilik fikri öz əksini tapmışdır.

Öyünmək arvadlara böhtandır, öyünməklə arvad ər olmaz. Bu atalar sözündə isə oğuzların ictimai həyat barədə fikri əksini tapmışdır.

Uzun yaşın uçu ölümdür.

Dərin olsa batırur, qalabalıq qorxudur.

Yalunuz yigit alp olmaz, yavşan dibi bərk olmaz.

Oğuzun arsuzu türkmənün dəlüsinə bənzər. Bu atalar sözündə isə etnoqrafik xüsusiyyətlərin əks olunduğunu görürük.

Haqluya haqqı dəyər, haqsuzu yüzü qaralığı qalur.

Yayanın umudu olmaz, babanın yılduzu olmaz. Burada özünü göstərən cəhət piyadanın çətinlik çəkməsi fikridir, yəni bu atalar sözündə oğuz cəmiyyətində atın rolu əks olunmuşdur.

Əski dutun bitı, öksüz oğlanın dili acı olur.

6. Frazeologizmlər. “Dədə Qorqud”un dilində müxtəlif frazeoloji birləşmələrə rast gəlinir, məsələn, *dün qatmaq* “gecəni-gündüzə qatmaq” – bu ifadə Orxon abidələrində də qeyd alınmışdır: Altun yısığ yolsızın asdım, Ertis ügüzig keçigsizin keçdimiz, *tün katdımız* “Altun ormanını yolsuz aşdıq, İrtiş çayını keçidsiz keçdik, gecəni gündüzə qatdıq” (8, s.375). Burada işlənmiş frazeologizmlərə aşağıdakıları da aid etmək olar: *can tatlusun bildirmək* “öldürmək”, *qan qusdurmaq*.

7. Süjetlər.

Abidədə hər bir qəhrəmanın döyüşə girməyindən danışıqda qəhrəmanın təyini verilir. Bu təyinlərin hər biri süjet formasındadır: *varıban Peyğəmbərin yüzini görən, gəlübəni Oğuzda səhabəsi olan, acığı tutanda bıqlarından qan çıxan, Bığı qanlı Bügdüz Əmən; Parasarın Baybur hasarından parlayub uçan, apalaca gərdəginə qarşu gələn, yedi qızıq umudu, Qalın Oğuz imrəncəsi, Qazan bəgin inağı, Boz ayğurlı Beyrək; Dəmir qapu Dərvənddəki dəmir qapuyı dəpüb alan, altmış tutam ala göndərinin ucunda ər böğürdən Qıyan Selcik oğlu Dəli Dondar* və s. Dünya ədəbiyyatı üçün səciyyəvi olan müxtəlif motivlər əsasında formalaşmış süjetlər də “Kitabi-Dədə Qorqud”da öz əksini tapmışdır. Məsələn, təkgözlü varlıq motivi əsasında “Təpəgöz” süjeti var. Oxşar süjet, məlum olduğu kimi,

“Odisseyə”da da müşahidə olunur. “Can yerinə can vermə” motivi əsasında “Dəli Domrrul” süjeti meydana çıxmışdır. Yunanlardakı “Alkesta” süjeti də eyni motiv əsasında formalaşmışdır. “Nişanlı nişanlımın toyunda” motivi əsasında “Bamsı Beyrək” süjeti formalaşmışdır. Oxşar motiv “Odisseyə” üçün də səciyyəvidir. “Kitabi-Dədə Qorqud”da hər bir boyda baş verə hadisənin boydakı obrazların dilindən dəfələrlə təkrarlandığı görünür. Məsələn, Bayındır xanın məclisindən qayıdan Dirsə xan arvadına orada baş verənləri bir daha nəql edir. Biz oxucu olaraq bu hadisələrdən xəbərdar olsaq da, Dirsə xanın xatunu bunu bilmədiyindən belə bir xatırlatmadan istifadə edilmişdir.

8. Yuxu motivi. “Kitabi-Dədə Qorqud”da yuxu motivindən gerçək həyatda baş verəcək hadisələri xəbər vermə vasitəsi kimi istifadə olunur. Məsələn, “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”da ovda olan Qazan xan belə bir yuxu görür: Şahin onun quşunu alır. Evinin üzərinə ildırım düşür. Düşərgəsinin üstünü qara duman bürüyür. Quduz qurdlar evini dəlir. Qara dəvə ənsəsindən qapır. Saçları uzanıb gözünü örtür. Əlləri qan içində olur (Dədə Qorqud, s.44). Bu yuxu Salur Qazana xəbər verir ki, onun evi təhlükə altındadır. Bu yuxunun görülməsinin səbəbini Qaraca Çobanın bu çağırışı ilə izah etmək olar: “Salur Qazan, bəg Qazan! Ölümisin, dirimisin, bu işlərdən xəbərin yoxmıdır?” (Dədə Qorqud, s.44). Bu çağırışdan dərhal sonra Qazanın yuxusu verilmişdir.

9. Mifoloji obrazlar. “Kitabi-Dədə Qorqud”da özünə yer tapmış mifoloji obrazlardan biri Təpəgözdür. Dünya ədəbiyyatdakı ilk təkgöz obrazlarından biri olan Təpəgözün iştirak etdiyi boy “Kitabi-Dədə Qorqud”un tədqiqini diqqət mərkəzinə gətirən boy olmuşdur. Təpəgözün mifoloji obraz olması onun xarici görünüşü, qeyri-adi gücü, canının tək gözündə olması, yalnız gözündən öldürülə bilməsi ilə yanaşı, həm də onun qeyri-adi doğuluşu (oğuzların çobanı – Sarı çobanı pəri ilə əlaqəsindən doğulmuşdu, həmçinin doğulduqdan dərhal sonra sürətlə böyüməsi və s. kimi cəhətlərdə özünü göstərir.

10. Şəxs adları. “Kitabi-Dədə Qorqud”da şəxs adlarının xüsusi mənaları vardır.

Burada diqqəti cəlb edən bir cəhət də oğuz gənclərinin bir çoxuna adlarının hansı yolla və nə səbəbə verildiyini əks etdirən advermə mərasimlərinin əks etdirilməsidir. *Buğac* və *Basat* adlarında hadisə ilə bağlılıq daha güclü əks olunmuşdur. Abidədə adların qısaltmasına da rast gəlinir. Məsələn, Qazan xanın qardaşı Qaragünənin oğlunun adı əksər hallarda Qarabudaq kimi verilsə də, bəzi boylarda Budaq kimi qeyd olunmuşdur. Bamsı Beyrəyin nişanlısı Banuçiçəyin adı bəzi məqamlarda Banu kimi verilmişdir. Yaxud Bügdüz Əmənin adı qısaca Əmən də adlandırılmışdır. Bu da göstərir ki, mürəkkəb söz quruluşunda olan, yaxud iki sözdən ibarət adların əksəriyyəti

bir bütöv kimi yox, hissələrdən biri digərinin genişləndiricisi, təyini kimi başa düşülmüşdür. Burada hər bir obrazın adı ilə yanaşı onun təyinlərinin verilməsi də diqqəti cəlb edir. Məsələn, Boyu uzun Burla xatun, Boz atlu Bamsı Beyrək. “Kitabi-Dədə Qorqud” şifahi ədəbiyyatın yazıya alınmış nümunələrindən biri olduğundan, onun mətni yazılı ədəbiyyata aid üsürləri də özündə ehtiva edir. Türk xalqlarına məxsus dastan nümunələrinin əksəriyyəti isə yaddaşlarda şifahi şəkildə yaşamış, ifaçıların repertuarında özünə yer tapmış və müasir dövrə qədər qorunub saxlanmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Akgül H. Manisa folkloru. Manisa: Manis aTurizm Derneği, 1978, s.176.
2. Azərbaycan folkloru antologiyası. II kitab (İraq-türkman cildi). Bakı: Nurlan, 2009, 452 s.
3. Kitabi-Dədə Qorqud. Tərtib edənlər S.Əlizadə, F.Zeynalov. bakı: Yazıçı, 1988, 263 s.
4. Musaoğlu M. Kamal Abdulla mətninin linqvistik təhlili // Dil Araşdırmaları, 2011, Sayı: 8, s.31-49.
5. Musaoğlu M. Kamal Abdullanın “Unutmağa kimsə yox” romanı: qavramlar dünyası, başlıqlar və digər özəl mətnqurucu işarələr: <http://kultaz.com/2011.07.14>.
6. Rəcəbli Ə. Qədim türk yazısı abidələri. I hissə. I cild. Bakı: Nurlan, 2009, 568 s.
7. Şamil Ə. Uyğur, qaqauz, Quzey Qafqaz türklərinin folkloru və ədəbiyyatı. Bakı: Nurlan, 2011, 412 s.
8. Yıldız S., Derman E. Manas Destanı, Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikayelerinde yer alan benzerlikler// Uluslararası Hakemli Nevruz Zirvesi, Antalya, Türkiye, https://www.researchgate.net/publication/327750802_DEDE_KORKUT_HIKAYELERINDE_YER_ALAN_BENZERLILIKLER/download

I. Mirzəliyeva

ILAHA MIRZALIYEVA

Using of special text constructors in “the book of dede korkut”

Summary

The article deals with special text constructors (formed signs). Specific text constructors (formed signs) include headings, words, nominative words, frazeological expressions, inscriptions, syntactic units, anagrams, abbreviated nominal titles, archaic words. The use and application of the above-mentioned signs is realized and passed at different stages of

development of literature. The main point here is the writer's imagination, the way of thinking and approach, and the development of language and literature at the written time of works. Text constructors (formed signs) help the reader understand the meaning of the text deeply. It is desirable to study the language of folklore texts for study special text constructors (formed signs). Based on this, in the article were investigated special text constructors (formed signs) of "The Book of Dede Korkut". Text forming capability of headlines, some archaic words, complex syntactic integers, sleep motives, and mythological images of dastan were described.

Илаха Мирзалиева

**Использование специальных текстовых конструкторов в
«китаби деде коркуд»**

Резюме

В статье рассматриваются специальные текстовые конструкторы (сформированные знаки). Конкретные конструкторы текста (сформированные знаки) включают заголовки, слова, именительные слова, фразеологические выражения, надписи, синтаксические единицы, анаграммы, сокращенные именные названия, архаичные слова. Использование и применение вышеперечисленных знаков осуществляется и проходит на разных этапах развития литературы. Основным моментом здесь является воображение писателя, способ мышления и подхода, а также развитие языка и литературы во время написания произведений. Текстовые конструкторы (сформированные знаки) помогают читателю глубоко понять смысл текста. Желательно изучать язык фольклорных текстов для изучения специальных текстовых конструкторов (формируемых знаков). Исходя из этого, в статье были исследованы специальные текстовые конструкторы (сформированные знаки) «Книги Деде Коркуд». Описывались текстовые возможности заголовков, некоторые архаичные слова, сложные синтаксические целые, мотивы сна и мифологические образы дастана.

Rəyçi: Məhərrəm Hüseynov

Filologiya elmləri doktoru, professor